

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The version of the following full text has not yet been defined or was untraceable and may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/67276>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Saskia Sassen over global cities, immigratie, burgerschap en de informele sector

Door: Maarten Hogenstijn & Ton van Naerssen

Eergisteren was ze nog in Chicago, gisteren en vanochtend gaf ze college in Londen, en vanavond geeft ze op uitnodiging van de Nijmeegse geografen een lezing aan de Katholieke Universiteit. Saskia Sassen (55) lijkt hét voorbeeld van de mondiale wetenschapper. Hoe kijkt zij als auteur van *The Global City* aan tegen de toekomst van steden in een globaliserende wereld? En welke rol spelen immigratie en burgerschap in hun ontwikkeling?

In Nijmegen is Saskia Sassen op bekende grond. Een oom was er hoogleraar, een ver familielid rectormagnificus. Zelf is ze Amerikaans staatsburger, maar ze is in Den Haag geboren. Op éénjarige leeftijd verhuisde ze naar Argentinië, om via onder andere Italië en Frankrijk (waar ze studeerde en promoveerde) in de Verenigde Staten terecht te komen. Daar is ze de Ralph Lewis Professor of Sociology aan de universiteit van Chicago. Maar ze is ook Centennial Visiting Professor aan de London School of Economics en ze reist op uitnodiging van universiteiten, regeringen en internationale organisaties de hele wereld rond. In januari nog ontving ze een eredoctoraat aan de TU Delft, een zeldzame eer voor een socioloog. Sassen werd vooral bekend door haar boek *The Global City: New York, London, Tokyo*, waarvan de eerste druk in 1991 uitkwam. Inmiddels is *The Global City* in twaalf talen verschenen en kwam er in 2001 een volledig herziene versie uit. Sassen betoogt in haar boek dat de wereldeconomie zich vooral manifesteert in mondiale steden. New York, Londen en Tokyo zijn de belangrijkste, maar daaronder zit een heel systeem van tweede- en derde-rangs mondiale steden. De steden in het systeem winnen aan kracht in een tijd waarin de natiestaat die kracht juist lijkt te verliezen. Het mondiale systeem is dynamisch; er komen steden bij en er vallen steden af. Hoewel Sassen zich het afgelopen decennium veel bezighield met burgerschap en immigratie, blijft de dynamiek van het systeem van mondiale steden een centraal onderzoeksonderwerp voor haar. Zo stelde ze het boek *Global Networks/Linked Cities* (2002) samen, waarin onderzoekers uit ontwikkelingslanden aan het woord komen over de plaats van hun steden in de wereldeconomie.

Denkt u dat het global-cities-netwerk zich nog steeds uitbreidt in ontwikkelingslanden?

‘Je moet als mondiale stad een omgeving bieden waarin professionele arbeidskrachten, waaronder veel buitenlanders, kunnen werken én leven. Dus moet je een state-of-the-art infrastructuur hebben, zowel op fysiek als op juridisch en financieel gebied. Expansie van het netwerk betekent dat steeds meer steden aan die eisen voldoen. Maar steden kunnen ook uit het netwerk vallen. Buenos Aires is bijvoorbeeld opeens als mondiale stad weggefallen door de economische crisis en het disfunctioneren van de politieke macht in Argentinië. Vervolgens zijn veel hoogopgeleide Argentijnen naar Santiago vertrokken in afwachting van het moment dat Buenos Aires zichzelf weer omhoog trekt. Het netwerk ligt dus niet vast. Mondiale steden zijn net als levende wezens en gaan in onvoorziene richtingen.’

Zijn de specifieke kwaliteiten van de global city nog wel nodig in het huidige mondiale economische systeem, waarin zo veel gedigitaliseerd wordt dat de locatie van een activiteit minder belangrijk lijkt te worden?

‘Ik denk van wel. In een mondiale markt is de informatie vaak heel incompleet, want je hebt

te maken met netwerken van soms wel negentig landen. We leven in een zeer speculatieve mondiale economie, met ongekende mogelijkheden voor zowel winst als verlies. De gespecialiseerde kennis die nodig is om in zo'n omgeving te functioneren, wordt juist in global cities gecreëerd.

Tegelijkertijd kunnen bekwaamheden die in mondiale steden zijn ontwikkeld, op den duur gestandaardiseerd worden. Dan kunnen ze de global city verlaten.'

Waarom bent u mondiale steden gaan bestuderen?

'Ik vroeg me af: waar bevindt de mondiale economie zich eigenlijk? Ik kon me niet voorstellen dat die zich los van het nationale domein had kunnen ontwikkelen. De mondiale economie moet natuurlijk wel ergens gelokaliseerd zijn. Zo kwam ik op global cities.

Wat me fascineerde was de plaats van die mondiale steden binnen de hiërarchie van geografische schalen. De klassieke gedachte is dat er sprake is van een nested hierarchy, waarbij iedere schaal netjes in de volgende past: lokaal, regionaal, nationaal, enzovoorts. De global city staat buiten deze vorm van nesting: een mondiale stad valt binnen een nationale staat, maar ontleent haar status aan haar plaats binnen een mondiale economie.

De laatste zeven jaar heb ik me in het verlengde daarvan beziggehouden met denationalisatie. Bepaalde soorten werk, bijvoorbeeld de fiscale regulering van de mondiale economie door gespecialiseerde afdelingen van ministeries van Financiën, worden verricht om een soort 'thuis' voor de mondiale economie te creëren. Dat werk vindt formeel plaats binnen de structuur van de staat, maar het is tegelijkertijd mondiaal werk, gedernationaliseerd nationaal werk.

Mijn punt is dat de best ontwikkelde institutie de nationale staat is. Daarmee vergeleken is de wereld van het mondiale gedurende de laatste twintig jaar erg dun en elementair gebleven. Feitelijk vindt de echte globalisering plaats in het hart van de nationale staten.'

Is denationalisatie wel een handige term? De activiteiten vinden toch nog plaats binnen de nationale context?

'Het is misschien deels een gebrek aan verbeelding dat ik niet op een betere term gekomen ben. Maar toch: het gaat om processen die ingaan tegen dat wat de afgelopen eeuwen is geconstrueerd als nationaal. We moeten niet vergeten dat het nationalisme er niet hóeft te zijn, 'het nationale' is ook maar een constructie.

Die processen van denationalisatie vinden plaats op verschillende schalen. Allereerst is er natuurlijk het niveau van mondiale instituties, zoals het IMF, de WTO, de wereldmarkten in financiën, et cetera. Maar een deel van het mondiale werk speelt zich ook af op lagere schaalniveaus. Denationalisering is een term om dit tweede niveau te vangen.

Om écht te kunnen snappen hoe processen van denationalisatie in een bepaald land werken, hebben we overigens de deep knowledge nodig van mensen die de geschiedenis van hun land echt doorleefd hebben. Een Amerikaan kan niet zomaar begrijpen hoe aspecten van Zuid-Korea of Argentinië gedernationaliseerd raken. Dat betekent dat dit soort onderzoek niet alleen een kwestie is van beschikken over de beste analytische gereedschappen, onderzoeksfaciliteiten en studenten. Je moet juist zaken die niet expliciet zijn gemaakt – omdat je ze nu eenmaal weet – in kaart brengen. Ik reis de hele wereld rond en kom soms in arme landen waar mensen vragen: hoe kunnen we globalisering bestuderen als we helemaal geen geld hebben? Dan zeg ik: dat kunnen jullie juist prima. Daarvoor hoeft je niet naar Washington of Brussel of naar het IMF. Jullie hebben precies de lokale kennis in huis die belangrijk is om inzicht te krijgen in globalisering.

Ook mondiale politiek gebeurt niet alleen op wereldniveau. De meeste mondiale politiek heeft de notie van een 'wereldstaat' – die ik overigens afschuwelijk vind – helemaal niet nodig. Je kunt een 'wereldburger' zijn zonder dat er een wereldomvattende staat is.'

Een begrip dat u in dit verband gebruikt is informal citizenship, informeel burgerschap. Wat is de praktische betekenis?

’Met informal citizenship bedoel ik dat je voelt dat je deel uitmaakt van een gemeenschap zonder er formeel lid van te zijn. Dat kan op vele manieren. Ik zal er drie noemen.

De eerste is de anti- of anders-globalist die rondreist om als wereldburger voor zijn ideeën op te komen. Dat kan in Melbourne zijn, Genua of Québec: plaatsen waar de grote internationale instituties samenkomen. Formeel is die activist een toerist, want hij reist op een toeristenvisum. Maar toch voelt hij zich in staat zijn werk te doen. Informeel is hij wereldburger.

Het tweede voorbeeld zijn jonge mensen in landen van de Europese Unie die zich echt Europeaan voelen. Deels door de media, deels doordat ze reizen, deels door de politiek en deels door bijvoorbeeld milieuactivisme. Ik zie veel van dit soort mensen op de London School of Economics, waar ik les geef. Dat is een werkelijk Europese omgeving. Deze mensen voelen zich prima thuis bij elkaar, ook al komen ze uit Griekenland, Frankrijk, Spanje of Nederland. Mijn generatie heeft dat veel minder. Deze vorm van informal citizenship creëert een sterke basis voor het formele moment van een Europees paspoort, ergens in de toekomst.

Het derde, heel andere voorbeeld is de immigrant zonder papieren die lange tijd in een gemeenschap leeft, daar kinderen krijgt en deelneemt aan het dagelijkse leven. Voorlopig is hij informeel burger, maar een immigrant zonder papieren kan een verzoek indienen om gelegaliseerd te worden – als hij ergens lang woont, van onbesproken gedrag is en een lid van de gemeenschap. De meeste westerse landen honoreren zo’n verzoek, al gaat daar vaak veel tijd overheen.’

Recente ontwikkelingen lijken eerder op het tegendeel te wijzen. In Nederland heeft de regering besloten 26.000 uitgeprocedeerde asielzoekers, die veelal lang in Nederland wonen en deelnemen aan de gemeenschap, toch uit te zetten. Dat hardere optreden lijkt in veel Europese landen de nieuwe norm te worden.

’Dat is op dit moment inderdaad de realiteit. In Nederland en andere Europese landen is men blijkbaar bang voor immigranten. Het is belangrijk die angst goed te ontleden. Daarvoor moet je drie stappen zetten. Ten eerste moet je erkennen dat mensen écht bang zijn. De tweede stap is het benoemen van die angst. Mensen wijzen naar immigranten of asielzoekers die banen wegnemen en crimineel zijn, enzovoorts. Het is een bundeling van allerlei angsten en onzekerheden. Vervolgens wil ik een derde stap zetten. Waar komen die onzekerheden vandaan? Veel van de economische onzekerheid komt voort uit het beleid van de regeringen van de Europese landen zélf. Die hebben een wetgeving aangenomen die het bedrijven makkelijk maakt banen naar het buitenland te verplaatsen, naar lagelonenlanden of naar landen waar ze het milieu gemakkelijker kunnen vervuilen.

Het koppelen van die angst aan de naam immigrant of asielzoeker is dus een vertekening van de werkelijkheid. Om de onzekerheid tegen te gaan zouden de gevoelens eigenlijk gericht moeten zijn tegen de eigen regering, die meer tegenwicht zou moeten bieden aan het mondiale bedrijfsleven.’

Toch lijkt het niet alleen een kwestie van economie. De angst voor de buitenstaander lijkt meer cultureel te worden. Is dat geen nieuw element?

’Dat denk ik niet. Toen ik gevraagd werd een boek te schrijven over immigratie in Europa (Guests and Aliens, 1999, MH en TvN) ontdekte ik dat er erg weinig geschreven was over de geschiedenis van de interne migratie in Europa. Dat verhaal is gehuld in schemerdonker: het bestaat, maar het is nooit leesbaar opgeschreven. Als je kijkt naar de interne migratie in Europa in vooral de 19de eeuw, toen de afstanden nog klein waren, krijg je een antwoord op

de volgende belangrijke vraag. Als de immigrant van dezelfde culturele en religieuze groep is als de gemeenschap waar hij gaat wonen, integreert de immigrant dan makkelijker? Want daar gaat het nu constant over: de culturele afstand, de religieuze afstand. Voor de 19de eeuw was mijn conclusie dat de buitenstaander, zelfs al had hij dezelfde culturele en religieuze achtergrond, tóch geracialiseerd werd. Vervolgens vroeg ik me af: is dat nog steeds zo? Mijn antwoord is 'ja'. Het verschil tussen Oost- en Westduitsers wordt geracialiseerd. Duitse wetenschappers bevestigen dat.

Aan de andere kant zijn er altijd grote groepen buitenlanders in Europese staten opgenomen. Ongeveer een derde van alle Fransen is in de tweede of derde generatie van buitenlandse afkomst. In Wenen geldt dat voor ongeveer 40 procent van de inwoners. Europese landen hebben een zeer gemengde bevolking. Daaruit kun je concluderen dat alle Europese landen, met meer of minder succes, buitenlanders geïncorporeerd hebben.'

Waaruit is dat relatieve succes te verklaren?

'Het sterke punt van Europa ligt in de gemeenschapszin, de solidariteit: er is altijd wel een deel van de bevolking bereid te vechten voor de rechten van immigranten. Dat zie je niet in de rest van de wereld.

Ik heb niet de kennis in huis om alles te kunnen vergelijken. Maar ik weet dat in Europa, in tegenstelling tot Noord-Amerika, een heel bijzondere beschaving is opgebouwd rond de notie van de gemeenschap. Het is een fijnmazig net met veel verschillende nuances. En dat heeft prachtige steden opgeleverd. In die gemeenschapszin ligt de kracht van Europa, en tegelijkertijd zijn zwakte, want het leidt ook tot rigiditeit. Het produceert een spiegelbeeld dat bijna even sterk is: het probleem van omgaan met de buitenstaander.'

Wat betekent dat voor de toekomst van Europese steden?

'We weten dat Europa een demografische crisis tegemoetgaat. Onder de huidige omstandigheden qua immigratie en vruchtbaarheid zullen er over zo'n zeventig jaar 60 miljoen Europeanen minder zijn. Dan zijn er drie denkbare scenario's. De eerste is: accepteren dat onze economie krimpt. Dat is heel moeilijk. Kijk maar naar een stad als Detroit waar de neergang van de industrie op een drama is uitgelopen.

De tweede optie is dat we delen van onze samenleving die veel arbeid vragen, gaan exporteren. Dan gaat het om oude en jonge mensen. Nu word ik een beetje sarcastisch. Het zou betekenen dat we kinderen en bejaarden zouden exporteren naar landen met mensen die blij zijn om voor hen te zorgen. De Japanners hebben het geprobeerd met hun oude mensen. Dat werkte niet. En het werkt zeker niet met kinderen.

Het derde scenario is immigratie. Dat lijkt de beste optie, maar is een heel moeilijke opgave. We moeten onze veelgeprezen gemeenschapszin verenigen met het integreren van buitenstaanders. En die gemeenschapszin is al een slag toegediend door de krimpende verzorgingsstaat. Aan de andere kant is er veel in beweging dankzij mensen die voor hun werk een soort transnationaal leven leiden, en dankzij jonge mensen die zich Europeaan beginnen te voelen. Over twintig of dertig jaar, als een nieuwe generatie Europeanen de macht heeft overgenomen, mixen bevolkingsgroepen vanzelf.'

Op dit moment worden immigranten vaak gecriminaliseerd, zeker als ze illegaal zijn of 'zwart werken' in de informele sector. U pleit voor legalisering van informele bedrijfstjes. Is dat wel een haalbare kaart in het huidige politieke en culturele klimaat?

'Om deze vraag te beantwoorden, moeten we eerst de informele economie definiëren. Mij gaat het om activiteiten als schoonmaken, timmeren en schilderen. Diensten die op zich wel geoorloofd zijn, maar niet in overeenstemming met de regels, 'zwart', uitgevoerd worden. Het gaat dus niet over ondergrondse criminele activiteiten zoals drugshandel.

In arme wijken van Amerikaanse steden zie je vaak dat er nauwelijks formele economische activiteit is. Dat betekent dat het geld dat bewoners verdienen buiten hun wijk, officieel niet uitgegeven kan worden binnen de wijk en dus niet kan hercirculeren in die gemeenschap. Via de informele economie is er tenminste nog een vorm van hercirculatie die de voordelen van die verdiensten naar de lokale bewoners brengt. Waarom zou je dat criminaliseren en proberen te vernietigen? Daar heeft niemand baat bij. We kunnen de informele economie dus beter opwaarderen dan criminaliseren.'

Verschilt Europa in dit opzicht van Amerika?

In Amerika zijn er volop mogelijkheden voor de uitgesloten om erbij te gaan horen. New York is een interessant voorbeeld. De burgemeester is er altijd pro-immigrant, ongeacht de politieke kleur. Dit zorgt voor openheid, waardoor aardige dingen mogelijk zijn. De stad hielp bijvoorbeeld een prachtige Puerto Ricaanse markt in East Harlem op te zetten. Allerlei kleine ondernemers kregen zo kansen, op een plaats waar ook anderen konden komen die niet tot de buurt behoorden.

Een ander voorbeeld zijn de kleine krantenverkooppunten, die allemaal worden gerund door Indiërs of Pakistani. Ze zijn geen van allen helemaal legaal. De eerste reactie was: ze moeten dicht, ze voldoen niet aan de regels. Dat leidde tot verzet en vervolgens paste de overheid een aantal regels aan waardoor ze konden blijven bestaan. In het Europa van vandaag kun je dat, denk ik, niet doen. Daarmee komen we terug op mijn eerdere punt: de kracht van de veel bewonderde Europese steden leidt ook tot hun fatale zwakte, tot rigiditeit. Door de geweldige civiele traditie in Europa, met burgerschap, gemeenschap en solidariteit als centrale waarden, creëer je omstandigheden waarin het zeer moeilijk wordt de buitenstaander te incorporeren. Amerika is een zootje, maar in dat zootje kan wel van alles gebeuren.'

Kader: Belangrijkste boeken van Saskia Sassen

- Denationalization: Economy and Polity in a Global Digital Age (verschijnt binnenkort bij Princeton University Press)
- Global Networks/Linked Cities (ed.) 2002. Routledge, New York, London.
- Guests and Aliens (1999). New Press, New York.
- Globalization and Its Discontents: Selected Essays 1984-1998 (1998). New Press, New York.
- Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization (1996). Columbia University Press, New York.
- Cities in a World Economy (1994; nieuwe editie 2000). Pine Forge Press, Thousand Oaks.
- The Global City: New York, London, Tokyo (1991; herziene druk 2001). Princeton University Press, Princeton.
- The Mobility of Labor and Capital (1988). Cambridge University Press, Cambridge.
- In het Nederlands verscheen het boek Globalisering: over mobiliteit van geld, mensen en informatie (Van Gennep, 1999; herdruk 2002). Dit boek bevat zes essays van Sassen, waaronder enkele uit Losing Control? en Globalization and Its Discontents.